

Gustaf Munch-Petersen: »Det underste land«

Bachelorprojekt ved Lone Brandt 2004

Indholdsfortegnelse

1. Indledning.....	s. 2
2. Surrealismen.....	s. 3
3. Analyse af ”det underste land”	s. 7
3.1. Komposition.....	s. 7
3.2. Klang- og gentagelsesfigurer.....	s. 8
3.3. Processer.....	s. 9
3.4. Billedsprogsanalyse.....	s. 10
3.5. Sprogfunktioner.....	s. 15
3.6. Argumentation.....	s. 17
3.7. Den performative sprogbrug.....	s. 20
4. Perspektivering til Michel Foucaults diskursbegreb.....	s. 21
5. Sammenfatning.....	s. 23
6. Litteraturliste.....	s. 24

Bilagsafsnit

Bilag 1: ”det underste land”

Bilag 2: Procesinddeling

Bilag 3: Billede af Gustaf Munch-Petersen

Bilag 4: Billede af samme

Bilag 5: Billede af Salvador Dali

Bilag 6: Argument 2

1. Indledning

Da den unge digter Gustaf Munch-Petersen (1912-1938) i 1932 åbnede den store dør ind til det danske litterære parnas i forbindelse med sin lyrikdebut *det nøgne menneske*, udgivet på Nyt Nordisk Forlag, blev den smækket brutalt i. Den daværende danske litterære elite anså ham for værende både gal, talentløs og ude af stand til at få tildelt en plads i et dansk lyrikforum.

I andre mere eksperimenterende kredse så nogle kunstnere imidlertid et potentiale hos digteren, og Gustaf Munch-Petersen blev efterhånden en væsentlig del af den daværende danske avantgarde. Surrealismen var den strømning, som blev omdrejningspunktet i det miljø, hvor Gustaf Munch-Petersen en tid fik sin kunstneriske færden. En central idé indenfor surrealismen var at kaste lys over den ubevidste del i mennesket og sætte fantasien fri for derigennem at frigøre det enkelte menneske og revolutionere den menneskelige tanke. Det skulle i sidste ende føre til en egentlig revolution inden for et samfundsmæssigt perspektiv.

Surrealismen Danmark var inspireret af dets franske frontfigur, André Breton, og Freuds teorier om det ubevidste og drømmene. I tidsskriftet *linien*, der var en sammenslutning og et tale-rør for de danske surrealistiske kunstnere, udgivet første gang 15. januar 1934, talte man i en leder for, at surrealismen skulle fokusere på det revolutionære indenfor forskellige områder, og deres middel til at nå et revolutionært mål måtte indebære følgende:

-skabende en ny menneskehed, der tillader det enkelte individ den frieste og mest ubegrænsede udfoldelse[...]En rød linie gaar gennem deres arbejde: *Kampen for frihed*, en fælles fjende har de: *traditionens dødvande* udfoldelse, *de stivnede formler* (*linien*, 1934,nr. 1, s.2).

Gustaf Munch-Petersen skrev i kampskriftet ”kammerater”, trykt i *linien*, videre på denne opfattelse ved både at karakterisere kunstneren som revolutionær og indkredse hans rolle som den, der skulle føre mennesket i en retning, hvor de turde leve et frigjort liv med kontakt til følelseslivet. Formålet var, at mennesket skulle indgå i et nyt og moralsk samfund (Levy, 2000, s.111).

Der er forskellige opfattelser af, hvor stor betydning ovenstående havde på Gustaf Munch-Petersen, f.eks. mener Tue Andersen Nexø i *Danske digtere i det 20. århundrede*, at Munch-Petersen ikke var så influeret af Freuds tanker om det ubevidste, som det hidtil har været udlagt, men at det revolutionære i stedet samlede sig om en ”naturdyrkende livsfilosofi” (Nexø, 2001, s.387). Jeg mener dog, at man kan tale om, at dele af hans digtning skrev videre på en surrealistisk tankegang, eksempelvis ”det underste land” (bilag 1) fra digtsamlingen af samme navn,

udgivet i 1933. Jeg har fundet inspiration i hans bidrag til *linien*, herunder genoptrykkelsen af digtet og det nævnte kampskrift. Derfor vil jeg lade ”det underste land” indgå i en analyse og i den forbindelse fokusere på den revolutionære surrealisme. Jeg vil lige nævne, at Edith Södergrans indvirkning på Gustaf Munch-Petersens digtning ikke kan underkendes, bl.a. kan man i flere af hans digte se, at han trækker på lyrisk billeder inspireret af hende (Gertsen, 2003, s. 198). Da hun ikke indskrives i en surrealistisk tradition, vil jeg dog ikke yderligere nævne hende. ”det underste land” er et usædvanligt digt i kraft af sin agitoriske tone, den fremtrædende afsender og de direkte modtagerhenvendelser, hvilket jeg vil gøre nøjere rede for. Følgende vil være omdrejningspunktet i opgaven:

Hvilke tekstuelle virkemidler benytter Gustaf Munch-Petersen sig af for at lade den revolutionære komme til syne i ”det underste land”?

Og hvordan kommer digtet til at indgå som en fremskrivning af Freuds teorier og således bliver et programdigt for surrealismen?

I første omgang ser jeg på digtets opbygning og på den indvirkning, brugen af dynamiske verber får for forløbet i digtet. I en billesproglig afklaring vil jeg se på hvilke psykiske billeder, der manifesterer sig i digtet og lade det kommunikere med de surrealistiske tanker, der var herskende i mellemkrigstiden. Dette fundament bygger op til en egentlig afklaring af digtet som ’skjult’ manifest. For at afklare dette vil jeg vha Roman Jakobsons teorier om sprogfunktioner, se nærmere på den afsender- og modtagerinstans, der etableres i digtet. Efterfølgende vil jeg se på afsenders påstande og belæg i en argumentationsanalyse og vurdere de argumentatoriske greb, vedkommende benytter sig af for at tydeliggøre sit budskab.

I det sidste afsnit af tekstanalysen vil jeg med J.L. Austins teorier om talehandlinger påvise, hvordan den performative sprogbrug får indvirkning på digtets samlede revolutionære og programmatisk tone. Ved den programmatisk forstås her de ideer og mål, som surrealismen generelt og ”det underste land” specifikt udsiger.

Det er interessant at tænke på, at Freuds teorier i eftertiden kom til at stå som den sande faktuelle afklaring af den menneskelige psyke, hvor surrealismen blev den kunstneriske retning, der forsøgte at æstetisere væsentlige elementer fra hans teorier. Derfor synes jeg, det kunne være spændende at se nærmere på, hvordan denne sandhed etableres. Til at gøre dette har jeg valgt at gøre brug af Michel Foucaults diskursbegreb, idet han taler om, hvordan vi skaber diskurser for den måde, vi opfatter og tænker om verden på.

Indledningsvis vil jeg udrede, hvordan surrealismen kommer til udtryk som bevægelse. Samtidig vil jeg se på baggrunden for dens indvirkning på kunstnerne, og i denne afklaring vil jeg uddybe den betydning og påvirkning Freud havde på strømmingen.

2. Surrealismen

Den surrealistiske bevægelses opstart daterer sig til starten af tyverne, efter at flere kunstnere fra den dadaistiske sammenslutning¹ valgte at støtte op om den nye strømning. Med Bretons surrealistiske manifest i 1924 var bevægelsen allerede grundigt etableret (Schmidt-Madsen, 1984, s. 9). Det bevidste mål var en revolution på et indre og ydre plan. Selve ordet surrealisme definerer André Breton på følgende måde:

Surrealismen bygger på troen på den højere virkelighed bag visse former for associationer, som før surrealismen var forblevet upåagtede, på drømmens almagt og på tankens uegennyttige leg. Den bestræber sig på definitivt at gøre det af med alle andre psykiske mekanismer og sætte sig i deres sted, når livets problemer skal løses (Breton, 1962, s.36).

Surrealismen i Frankrig fik indflydelse på både kunst og politik. Flere af surrealisterne meldte sig på et tidspunkt ind i det franske kommunistparti. Man var især kritisk indstillet overfor det overherredømme, som man mente, samfundet udøvede på forskellige områder, herunder kunsten. Desuden var flere af den opfattelse, at denne magtinstans havde spillet fallit i forbindelse med 1. Verdenskrig, hvor en hel generation af unge mænd mere eller mindre var blevet udslettet. Krigen blev anset for formålsløs, og der var ikke kommet noget positivt ud af den. Mange af de franske surrealister havde deltaget aktivt i krigen og havde udelukkende været vidner til grusomheder, og en tilstand af håbløshed havde efterfølgende indfundet sig (Schmidt-Madsen, s.5-8). For at ændre samfundets moral måtte man starte et andet sted, nemlig i sindet hos mennesket. Gregersen og Køppe formulerer det således:

I mellemkrigstiden er det folks sjæleliv, kampen kommer til at stå om. [...]. I kulturkampen er avantgardebevægelserne en slags byguerilla, der deltager med fynd og klem i ethvert slag. Og den vigtigste avantgardebevægelse er surrealismen (Gregersen og Køppe, 1994, s.288).

---

¹ Dadaismen blev grundlagt under 1. Verdenskrig og arbejdede målbevidst mod en nedbrydning af institutioner af forskellig slags, herunder også den kunstneriske (Gads litteraturleksikon, 2001,s.60). Konkret skete det ved en nedbrydning af det sproglige udtryk. De kunstnere, der valgte at slutte sig til surrealismen, ønskede i højere grad et opbyggeligt perspektiv (Schmidt-Madsen, s.9).

Man var nået til en erkendelse af, at mennesket indeholdt materiale, som kunne bruges i dannelsen af et bedre samfund. Materiale som hidtil havde ligget udforsket hen, men nu var tiden blevet moden til at inddrage dette sjæleliv med et revolutionært perspektiv for øje.

Denne opfattelse forplantede sig til de danske surrealistiske kunstnere, men i Danmark var der ikke tale om nogen større politisk indflydelse. Her i landet fik bevægelsen sit stærkeste udtryk i billedkunsten, hvor malere som Ejler Bille, Richard Mortensen og Wilhelm Bjerke Petersen stod i centrum. De var også initiativtagere til *linien*, som Gustaf Munch-Petersen leverede digte og et programskrift til. Forskellen mellem den danske og franske surrealisme viste sig således i dens generelle fokus, hvor den i Frankrig havde et decideret udadvendt sigte, forblev bevægelsen i Danmark en kulturintern udtryksform på trods af de revolutionære tanker. De danske surrealistere havde appeller vendt mod især venstrefløjens, som dog ikke tog dem alvorligt.

Et område som dog forbandt surrealismen i begge lande var bevægelsens inspiration fra psykoanalysen. Med sit fokus på at synliggøre det sjælelige i mennesket søgte surrealistene at bruge Freuds teorier om det ubevidste for at kaste lys over disse hidtil mørklagte sider ved menneskets psyke. Ved den videnskabelige afdækning af menneskets psyke var der tale om, at den hidtil eksisterende tanke, om mennesket som centrum for al aktivitet og som et særligt udvalgt væsen, endeligt blev 'afflivet'. Det første skridt var allerede taget i 1500 tallet med Kopernikus opdagelse af, at jorden var en planet blandt mange og således ikke lå i centrum. Senere i 1800 tallet skete en yderligere sekularisering ved Darwins evolutionsteori, hvori han påpegede, at mennesket var et led i en kæde på linje med andre arter. Freuds videnskabelige undersøgelser af psyken medførte det sidste statusfald, da han fandt frem til, at mennesket ikke var herre over sig selv. I stedet er vores selvbevidsthed, styret af en mekanisme, som vi ikke har kontrol over (Gregersen og Køppe, 1994, s.177). Således er mennesket fuldstændigt overladt til ukontrollable mekanismer og blot en dråbe i havet.

Freud inddelte psyken i tre rum i forhold til vores bevidsthed, en bevidst, selv'et, en førbevidst og en ubevidst del. Den førbevidste instans i psyken indeholder materiale, der kan gøres bevidst forholdsvis nemt, og som muligvis har været bevidst for os på et tidligere tidspunkt. Det ubevidste niveau er det, der til en vis grad styrer selv'et, det bevidste, og som er utilgængeligt for os. Det vender jeg tilbage til efter at have beskrevet den anden model, som Freud inddeler bevidstheden i. Strukturmodellen indeholder tre instanser – superego, som er de kulturelle normer, mennesket er underlagt. Et ego, der er kendetegnet ved at være den instans, der mægler mellem

superego og id. Sidstnævnte er drifternes tilhørssted. Det skal nævnes, at de to modeller komplementerer hinanden, således at drifterne er at finde i det ubevidste, mens overjeg'et og jeg'et bevæger sig på alle niveauer (Rösing, 2003, s.177). Derfor er de normer, vi er underlagt ofte også ubevidste for os på linje med drifterne. Som nævnt er der ikke mulighed for at komme i kontakt med det ubevidste, men Freud fastslog at ved at analysere drømme, opstår en sprogliggørelse af de symboler, der findes i drømme og derved også en mulighed for at bevidstgøre det ubevidste. Yderligere en vej dertil er gennem selve psykoanalysen, hvor fortrængninger, som er placeret i det ubevidste gennem 'fri associerende tale' hos patienten, kan underkastes selverkendelse og derved også blive bevidstgjort (Gregersen og Køppe, 1994 s.176-193).

Netop drømmene blev det råstof, som surrealistene videreførte i en egentlig kunstnerisk sammenhæng. Ved at hensætte sig i en drømmeagtig tilstand mente de, at man kunne nedfælde ord, såkaldt automatskrift, der var en direkte udsigelse af hvad, der lå gemt i underbevidstheden. Derved kunne man opnå umiddelbar kontakt til det underbevidste uden om den censurerende bevidsthed, hvorfor det malede eller skrevne fremstod rent og jomfrueligt. Metoden, som indebar en opløsning af sproget og logikken, betød følgende for det enkelte menneske:

Herved overlades det til individet selv at skabe sin egen virkelighed der således bliver surreel eller overvirkelig, for så vidt den ikke er i overensstemmelse med de gældende normer (Schmidt-Madsen, 1984, s. 16)

Underbevidstheden blev af surrealistene anset for værende en selvstændig størrelse, som skulle sejre over fornuften, det bevidste. Kun derigennem ville det være muligt at igangsætte den egentlige revolution. På dette punkt stod surrealistene dog i modsætning til Freud, idet hans mål var at gøre det ubevidste, herunder drømmene, forståeligt for fornuften. Freud anså en fuldstændig ukritisk adgang og frisættelse af det ubevidste som uhensigtsmæssig. Han antog, at mennesket ikke nødvendigvis ville kunne takle en komplet impulspræget tilværelse, men at det mest hensigtsmæssige var en balance mellem frihed og en grad af kontrol (Cardel Gertsen, 2003, s.84-85).

I en dansk sammenhæng fik automatskriften ikke samme gennemslagskraft som i Frankrig. I stedet var man i højere grad optaget af den nævnte frisættelse af underbevidstheden, hvor elementer som drømmesymboler og fantasi fik en opprioritering. Det var dog også en medvirkende årsag til den splittelse, der skete internt i gruppen omkring *linien*. Wilhelm B. Petersen talte i sin bog, *surrealismen* (1934), for denne totale frigørelse af det ubevidste, hvilket Bille og Mortensen var dybt uenige i (Schmidt-Madsen, s.1-4). Set i forhold til Gustaf Munch-Petersen kan man se,

at han i denne diskussion har placeret sig nærmere den ekskluderede pga sin fokusering på netop det forløsende element ved at sætte sig i forbindelse med underbevidstheden (Møller, 2000, s.16). Dette fører mig over i en egentlig analyse af ”det underste land”.

3. Analyse af ”det underste land”

3.1. Komposition

”det underste land” indledes med en realkommentar til fannie hurst, som en var amerikansk forfatter (1889-1969). Hun beskæftigede sig med socialrealisme med fokus på bl.a. de fattiges levilkår, f.eks. i romanen *Backstreet* (1931) (Gertsen, s.91)².

Digtet består af fem strofer med varierende længde, hvor hver strofe har sin egen afsluttede pointe. Overordnet vil en inddeling af stroferne se således ud:

1. det lykkelige folk, født i det underste land.
2. det underste lands beskaffenhed
3. de under himlen fødte
4. en opfordring til at gå til det underste land
5. de mærkede fra det underste land

Flere fællestræk manifesterer sig mellem strofe et og strofe fem. F.eks. er verslinjerne ”overalt kan i se dem/vandrende/elskende/grædende” en gentagelse. I strofe fem bliver jorden en konkretisering af, hvad det er for små ting, folk bærer med sig fra det underste land. Samtidig er deres ansigter blevet lukkede, hvilket i første omgang konnoterer en negativ udvikling, men det kan samtidig ses som en pointering af, at de er koncentreret om, hvad der foregår i deres sjæleliv, en fokusering på sig selv.

Af inddelingen ses, at digtet er omkranset af en nøjere beskrivelse af det folk, der er født i det underste land. Digtet omslutter så at sige sig selv og kommer omkring flere aspekter ved det underste land. I første omgang en beskrivelse af det folk der er født der, en beskrivelse af selve landet, og dernæst en reference til det sted, som det står i modsætning til. Videre en bevægelse direkte ud mod en modtager med en appel om at slutte sig til folket fra det underste land.

De første fire strofer er således koncentreret om det underste land, mens sidste strofe er et ekstrakt af, hvad de øvrige strofer udsiger. I forhold til strofe et er negationen ’men’ skiftet ud med den additive konnektivbinding ’og’ (Hellspong og Ledin, 1997, s. 89). På den måde skabes

---

² Samme kilde lægger op til, at ”det underste land” kan læses ind i en social kontekst (Ibid, s.91). Generelt eksisterer der i vores opfattelse en tendens til at antage, at proletariatet lever et mere ægte liv i nær kontakt med deres følelser og drifter.

der afslutningsvis en syntese af de vigtigste bestanddele i det underste land, og de nye mennesker bliver bærere af en mangfoldighed på både et psykisk og fysisk plan, idet: "...og på indersiden af deres sjæle sidder jord fra det underste land-/"og folket er "... vandrende/ elskende/ grædende- /..".

Punkttering i digtet er udeladt til fordel for en udpræget brug af tankestregen, dubitatio, som også bruges til at skabe afgrænsning stroferne imellem. Dog ser man enkelte kommaer, som med den nævnte tankestreg skaber pause i læsningen. Derudover ses en gennemgående manglende brug af versaler, hvilket er et generelt formtræk i Gustaf Munch-Petersens forfatterskab, bortset fra hans sidste digtudgivelse *Nitten digte* (1937). Den manglende brug af versaler peger muligvis mod en inspiration fra det drømmeagtige. Drømmene begrænses ikke af punkttering, men foregår ved en fortsat associerende bevægelse. Derudover angiver det et opgør med de gældende retskrivningsregler, som endnu et udslag mod det bestående samfund.

3.2. Klang- og gentagelsesfigurer

En del af rytmen i "det underste land" foranlediges vha gentagelser, f.eks. optræder en epizeuxis indledningsvis i strofe et: "o stor lykke/stor lykke har de faaet,". Anaforen benyttes i digtet, eksempelvis er 'overalt' brugt på den led i strofe et og gentages som tidligere nævnt i strofe fem. Eksklamationen 'o' fremstår på samme vis anaforisk flere steder i stroferne. Senere i analysen vil jeg uddybe, hvilken betydning det får for afsenderstemmen.

De mest almindelige typer indrim, assonans og allitteration, fremtræder også i digtet, om end ikke i udpræget grad. F.eks. ses førstnævnte i strofe et: "...hænder bærer...", i strofe tre: "aabne...aarer.." og videre "...brænder længslen...". Allitteration optræder i strofe tre: "...forsigtige fødder", "...skulde se...", "...flyder frit..." og afslutningsvis i sidste strofe: "...sjæle sidder...". I strofe fire: "...flyder frit". De tre verber i bøjningsformen præsens participium, 'vandrende', 'elskende' og 'grædende' får ligeledes en gentagende funktion vha det samme antal stavelser mellem ordene og pga bøjningsformen. Derved fremskrives en messende og fremmanende modus. Således ser man at på trods af, at der ikke er en egentlig metrik i digtet får det sin rytme ved hjælp af andre formudtryk. Et andet formtræk, der fremskriver en form for rytme og dynamik, er verberne, som i det følgende vil blive benævnt processer.

3.3. Processer

Systemet af processer deler man sædvanligvis op i fire kategorier, og man taler i den forbindelse om to yderpunkter, de materielle processer, der giver teksten dynamik, og relationelle processer, som er verber, der udtrykker en statisk tilstand. (Hansen, 1999 s. 9).

”det underste land” har en overvægt af materielle processer, 52 % (bilag 2). F.eks. er verberne ’vandrende’, ’gaar’ og ’bærer’ i strofe et, ’vrider’, ’synker’ i strofe to, ’brænder’ og ’født’ i strofe tre, ’gaa’, ’flyder’ og ’straaler’ i strofe fire og i strofe fem er ’lukkede’ at betegne som materielle processer. De omtalte verber placerer sig jævnt ud over digtet og skaber derved handling og progression deri.

Modpolen til materielle processer, relationelle processer, findes der enkelte eksempler på, og i det forhåndenværende tilfælde er det oftest verbet være i præsens, eksempelvis i strofe 1, 2, 4, 5³. Ikke overraskende for et stykke lyrik indtager mentale processer også deres del af pladsen, idet verberne er med til at tilkendegive, den måde vi oplever på. Verberne dækker både det perceptiv, sansende og det affektive, følede (Ibid s. 10). I ”det underste land” optræder verberne ’elskende’, ’grædende’ og ’se’.

Hvad den dynamiske og handlingsorienterede udtryksform fortæller om afsenderen vil jeg uddybe i et senere afsnit om sprogfunktioner.

Et af de steder, hvor der er en udpræget grad af stilstand, er i strofe tre, i beskrivelsen af folket, der er født oppe under himlen. Her er de dynamiske processer udeladt til fordel for en relationel proces ’er’. De få steder, materielle processer optræder, er i forhold til veje og til længslen. Et udtryk for noget konkret og et abstrakt begreb personificeres og besjæles, men det handlende er uden for mennesket. De agerer handlende, men det står i modsætning til de øvrige strofer, hvor nærværende subjekter handler. I strofe tre er denne menneskelige handling fraværende.

På trods af overvægten af materielle processer er digtet også udtryk for en tilstandsbeskrivelse, men det sker i højere grad via substantiverne og de tilknyttede adjektiver, som uddyber en kvalitet hos substantivet. Eksempler på ovenstående ser man i strofe et: ”...*stor* lykke..”, ”...bærer de *små* ting..”. I strofe to er det underste land ikke bare stort og herligt, men beskrivelsen af det er nødt til at være i en superlativ form og båret af hyperbler, for at modtageren kan fatte betydningen af landet. Senere i samme strofe er blodet både ’*tung*’ og ’*levende*’, og i strofe tre har de, der er født oppe under himlen, fødder, der er ’*smalle*’ og ’*forsigtige*’ samtidig med

---

³ Der findes i digtet eksempler på præteritum participium af verbet ’være’, f.eks. ”..er født”. I disse tilfældet er det dog det efterfølgende verbum, der indikerer hvilken proces, der er tale om (Hansen s.8).

'tynde' lemmer. De veje, der fører op, er 'aabne' og 'opadstigende', mens længslen hos dem brænder i 'lukkede' årer, her adjektiviserede verber. Senere i strofe fire er det tunge og levende blod blevet 'frit flydende' mellem alle, og den glæde, fortvivlelse og elskov, der eksisterer blandt folk, er på samme tid 'tung' og 'fuldmoden' (min kursivering). At egenskaberne ved substantiverne i så høj grad bæres af flere adjektiver medfører en stil, der er stemningsmættet og næsten agiterende, hvilket i sidste ende får stor indvirkning på den argumentationsstil, der er i digtet, og som afsenderen demonstrerer.

3.4. Billedsprog (paradigmer, metaforik)

Som tidligere nævnt figurerer "det underste land" i *linien*, hvor danske kunstnere arbejdede med motiver, der udtrykte en surrealistisk ånd. Det er derfor relevant at se på, hvilke billeder digtet trækker frem set i belysning af surrealismens fokus på det ubevidste.

Matine Cardel Gertsen skriver rammende for digtet følgende:

Ifølge surrealismen lå kimen til en ny verden og et nyt menneske i det ubevidste og dets uudnyttede kilder til skønhed, forandring og fællesskab. Heri lå også et kraftigt islæt af livsdyrkelse, for surrealistene forestillede sig, at det frigjorte menneske ville være i stand til at leve helt og fuldt – i modsætning til de hæmmede personer, de så omkring sig (Gertsen, 2001, s. 84).

Jeg vil afdække de paradigmer digtet opsætter og herunder se på de psykiske billeder. Flere forskellige paradigmer er på spil i teksten, hvor de fletter sig ind mellem hinanden. I denne dans får hver enkelt plads til at udfolde sig og indtræde i nye formationer. F.eks. synker det levende blod ind i det underste land, mens det senere bliver fritflydende mellem alle mennesker. I første omgang hører blodet ind under et kropsparadigme, mens det senere bliver en bestanddel i et rumforhold.

Overordnet set har jeg valgt at dele tekstens elementer op i et krops-, rum-, bevægelses- og sanseparadigme, som på den måde samordner digtet til et hele.

Kropsparadigmet er repræsenteret i alle digtets strofer. Blod, hænder, fødder, lemmer, aarer, pande og ansigter er komponenter, der alle indskrives i et kropsligt tema. Fælles for dem er at de indgår i en synekdochisk del for helhedsbetragtning, hvor den menneskelige krop bliver det, der favner de enkelte elementer. Til hver kropsdel er i digtet knyttet en egenskab, og den i digtet tillagte valør afhænger af hvilken sammenhæng, den er placeret i. I strofe et bærer hænderne små ting fra det underste land og er bundet til de lykkelige mennesker, der er født der. Det samme

gælder for panden og ansigterne i henholdsvis strofe fire og fem. Panden er hemmelighedsfuld, og ansigterne lukkede, hvilket umiddelbart ikke synes positivt. Det får dog mening, når det holdes op med det syn, man indtog i surrealismen. Som frigjort menneske med kontakt til sine drømme og til fantasien kræver denne indsigt en erkendelse. En erkendelse der er kendetegnet ved kompleksitet, et sammenfald af positive og negative aspekter.

I strofe tre med sit fokus på det folk, der er født oppe under himlen, får menneskene karakter af livløshed med smalle forsigtige fødder, tynde lemmer og lukkede årer, hvorfor kropsdelene også får en negativ valør. Der skabes således i kropsparadigmet en udspændthed mellem vitalitet og kraft overfor død.

Udover den ovenfor nævnte egenskab og tillagte valør har de enkelte kropsdele en yderligere funktion qua det rum, de placeres i, hvorfor man kan tale om et rumparadigme. I denne sammenhæng et rum, der tager udgangspunkt i Freuds psykoanalyse, som surrealisterne aktivt brugte til et kunstnerisk udtryk. F.eks. nævner Gregersen og Kjøppe, at surrealisterne ville afdække oversete rum i dagligdagen og et konkrete bylag. Følgende kan rum også være udtryk for rum i en menneskelig/psykologisk kontekst (Ibid, 1994, s.289).

Centralt i Freuds psykoanalyse står modellen for den menneskelige psyke, som han, nævnt i et tidligere afsnit, inddelte i tre områder, det bevidste, førbevidste og ubevidste. Det er surrealisternes påstand, at de fleste mennesker lever et lukket liv fra deres drifter og lader sig hæmme for meget af fornuften og indgroede normer.

Det enkelte menneske måtte altså vende blikket indad for at fjerne sine hæmninger og erkende sine dybeste ønsker – først derefter kunnet et frit og i egentlig forstand menneskeligt fællesskab udvikle sig (Gertsen, s.84).

Det, for digtet overordnede rum, er det underste land, der afslutter alle strofer på nær det tredje, hvor vi er oppe under himlen. Det er nærliggende at tolke det underste land som værende underbevidstheden. Det sted hvor blodet frit kan strømme, og hvor lykken får lov til at udfolde sig⁴. Som jeg nævnte i ovenstående, er opholdet i det underste land ikke entydig lykke og glæde. De mennesker, der lader sig følge dertil, er mærkede af jord på indersiden af sjælen. Deres ansigter er lukkede, hvilket antyder, at denne frisættelse af mennesket fordrer handling og stillingta-

---

⁴ Gustaf Munch-Petersen udtalte selv i Ekstra Bladet den 25/9 1933, at det underste land skulle ses som kunstneres land, da de er tættere i kontakt med sig selv, deres drifter og følelser (Nexø, 2002, s.386). Gustaf Munch-Petersen indskriver sig her i en romantisk tanke, hvor digteren fik status som geni med en særlig indsigt i og en intuitiv følelse i forhold til det åndelige. Han havde en lettere adgang og tilgang til et overnaturligt og åndeligt niveau end almindelige mennesker. Det var således også digterens fornemme opgave at formidle denne indsigt videre til de ikke-indviede.

gen hos den enkelte til det, de har erfaret i det underste land, underbevidstheden. De små ting, de bærer med sig derfra, kan tolkes som ubevidst tankegods og fortrængte minder, som kræver selverkendelse, men som også medfører en tilstand frihed for den enkelte. Jette Lundbo Levy nævner i sin artikel ”Tingfinder og shaman” i *Ud af det moderne, den kritiske tanke anno 2000*, at disse ting peger på begrebet ’l’objet trouvé’, der i en surrealistisk sammenhæng formulerer et betydningsfuldt objekt, og som i en kunstnerisk sammenhæng ofte er metafor for noget andet. I ”det underste land” taler Levy for at glæde, fortvivelse og elskov er som strålende frugter, der ses som udtryk for en farverig fantasi (Levy., 2000, s.107-108).

En egentlig beskrivelse af det underste land findes i strofe to, hvor prædikativer som større og herligere betegner landet. Voldsomme bevægelser er med til karakterisere det underste land. Opad, nedad, udad og ind i giver indtryk af et sted med forvrængede og abstrakte former, og det minder i høj grad om den surrealistiske billedkunst med sit fokus på netop det groteske og karrerede, hvor drømmesymbolikken fik en stor betydning, f.eks. Salvador Dalis malerier. Blandt Gustaf Munch-Petersens egne motiver finder man ligeledes et billedligt udtryk for det omtalte. Her støder man også på forvredne kroppe, planter og ting, der er sammensat i bizarre former og mønstre (Se bilag 3-5).

Det symbolske blod fremtræder som vitalt i forhold til det underste land. I sammenhæng med dette, mener jeg at man kan tale for den opfattelse, at blodet bliver det medium, der giver liv. Dette skal ses i tilknytning til blodets biologiske funktion, hvor det i kroppen fungerer som livgivende bl.a. i kraft af sit formål som transportør for de forskellige stoffer, heriblandt ilt, der skal føres rundt til organerne. I digtet giver blodet liv til det underste land og de fortrængte erindringer. Drifterne bliver således synlig- og bevidstgjort. På den måde bibringes det enkelte menneske et egentlig liv. Livet uden drifter og fantasi er i realiteten fravær af liv, hvis man ser det i relation til surrealistene.

Oppe under himlen befinder sig også et rum, men de, der opholder sig her, er udstyret med: ”smalle forsigtige fødder/ og tynde lemmer/..”. Luften er ren, men menneskene har lukkede årer, og i dem brænder en længsel. Den rene luft signalerer, at man kan ånde, men der mangler substans, modstand. Til trods for den brændende længsel er der næsten tomt for liv. Her er ingen lyde, lugte eller oplevelser. Mennesket må affinde sig med det blodfattige, hvis det insisterer på et liv deroppe. Hvor der hos menneskene i det underste land er nærvær af blod i årerne, er der fravær hos de, der er født i goldheden. Blodet er skiftet ud med en brændende længsel, sandsynligvis en indikation for en længsel efter det samme nærvær, som mennesker fra det underste land

har. Tilstedeværelsen af en længsel indikerer dog, at et kim ligger gravet ned parat til at skyde, når det får næring og mulighed for at vokse.

Således er længslen med at til at vise, at der er en immanent egenskab selv hos de mennesker, der er født oppe under himlen til at lade sig sætte fri. Hvis de blot bruger fantasien, reflekterer over drømmene og lader sig styre af deres underbevidsthed, er muligheden til stede.

De retningsangivende adverbier opad, nedad, udad ind i er med til at give bevægelse i digtet og indskriver sig yderligere som en del af den kognitive semantik, beskrevet af Lakoff og Johnson⁵. De to forfattere påpeger i deres tekst, at de orienteringsmetaforer (den danske betegnelse, min kommentar), vi bruger i dagligdagen, er tillagt en værdi bl.a. ud fra en kulturel sammenhæng. Desuden fremkommer disse metaforer på baggrund af vores kroppe, dvs vi beskriver den ydre verden med udgangspunkt i forhold til kroppen (Ibid, s. 14). I vores del af verden beskriver vi typisk:

Physical basis for personal well-being: Happiness, health, life, and control - the things that principally characterize what is good for a person -are all *up* (min kursiv) (Ibid.s.16).

Det kan dog ændre sig i forhold til subkulturer, som f.eks. surrealismen, der vendte op og ned på værdiantagelserne. Hvorfor man må opfatte denne omfordeling af positive og negative værdier som et udtryk for, at surrealismen ønsker at omprioritere og lade drifterne træde tydeligere frem. I "det underste land" er det signifikant, at her er det gode placeret nede, ved det underste land, og det dårlige oppe, oppe under himlene⁶.

Disse modsætninger strukturerer digtet og spiller en stor rolle i afsenders konstruktion af en logisk argumentation, hvilket jeg vil påvise i et senere afsnit. Opsat i binære oppositioner fremstår det således:

<u>Oppe under himlen</u>	<u>lukkede årer</u>	<u>tynde lemmer, smalle fødder</u>	<u>brændende længsel</u>
Det underste land	blodfyldte årer	vandrende, elskende grædende	glæde, fortvivlelse elskov

---

⁵ George Lakoff og Mark Johnson har udgivet "Concepts We Live By" (1980), hvor de beskriver, hvordan metaforer udspringer af den måde, vi oplever verden på. Metaforen er således ikke kun et greb brugt indenfor litteraturen, men: "The concepts that govern our thought are not just matters of the intellect. They also govern our everyday functioning, down to the most mundane details. [...] If we are right in suggesting that our conceptual system is largely metaphorical, then the way we think, what we experience, and what we do every day is very much a matter of metaphor" (s.3).

⁶ Martine C. Gertsen beskriver samme tilstand i sin afhandling, "Gustafs ansigter – selv fremstilling Gustaf Munch-Petersens forfatterskab" s.89.

'Helvede' død ånd
'Himmel' liv krop

Af ovenstående ses således at afsender, iscenesat som prædikant, deklarerer et nyt verdensbillede. Tidligere tiders opfattelse af, at ånd var ophøjet og tæt på det guddommelige, vendes rundt til en talen, for at en del af den menneskelige psyke får guddommelig status. I det nye verdensbillede fornemmer man en omvendt opfattelse af, at helvede nu placerer sig i himlen, ved det åndelige, og paradistilstanden er flyttet nærmere det jordiske og kropslige. Der ses et modsætningsforhold til en traditionel opfattelse med en higen efter paradistilstanden, i det hinsides. Nu aner man, at denne søgen kan omsættes i en konkret mulighed for at opleve det paradisiske i det jordiske liv. Samtidig bliver oppe under himlen, stedet, hvor det åndelige traditionelt er placeres, kædet sammen med død, mens liv knyttes til det jordiske.

Bevægelsesparadigmet italesættes vha verberne 'vandrende', 'gaar', 'vrider', 'synker', 'opadstigende', 'flyder' og 'straaler'. Verberne er tidligere beskrevet som materielle processer. Samlet skaber de bevægelse i digtet vertikalt og horisontalt. Jord der vrider sig, fritflydende blod og glæden, fortvivlelsen og elskoven, der fuldmønt og tungt stråler mod jorden. Udover at være besjælinger og personificeringer er det begreber, der fungerer handlende og som tildeles en tilstand af levendegørelse, som betyder, at mennesker og begreber sidestilles. Der ageres på begge sider. Samlet giver det indtryk af at de forskellige elementer flyder rundt mellem hinanden i en fortsat kontinuerlig sanselig proces, hvor elementer og mennesker aldrig falder til ro. I stedet er de henvist til et stadigt vandrende, elskende og grædende favntag med livet, som det forløber på godt og ondt.

I digtet findes et sanseligt omdrejningspunkt, som ligeledes kan karakteriseres som et egentligt paradigme. De mange beskrivelser ved brugen af adjektiver, fokuseringen på blodet og andre kropslige beskrivelser, er med til at give denne virkning, og som i sidste ende giver digtet en udpræget patos, hvilket jeg fører videre i argumentationsanalysen. Et vitalistisk koncept ligger i forlængelse af det sanselige paradigme, som en strømning gennem hele digtet. Vitalismen var en bevægelse, som fremkom i slutningen af det 19. årh. som en modvægt til den indadrettede symbolisme og den borgerlige dekadente livsstil. I stedet opstod en trang til at kaste los for dette og give sig i kast med livet. Der opstod en orientering mod den menneskelige naturlige krop og en tilbedelse af solen som liv til mennesket og naturen. Samtalen mellem mennesket og solen udviklede sig i nogle tilfælde som udtryk for en egentlig metafysik. Generelt lå et fokus på det frigørende gennem naturlighed (Vitalismeseminar, Odense Universitet, 18.-19/3 – 2004).

3.5. Sprogfunktioner

”o stor lykke...”, ”o større end alle lande” og ”...o i skulde gaa...” er tre forekomster af betegnelse eksklamation, som indgår i digtet.

Sprogfunktioner er en betegnelse introduceret af lingvisten, Roman Jakobson, brugt til at beskrive de forhold, der gør sig gældende i enhver sproghandling, som han betegner at indeholde i alt seks forskellige faktorer med tilknyttede sproglige funktioner. En vil som oftest være mere dominerende end de øvrige (Jakobsen, 1960,s.43)⁷.

I det følgende afsnit vil jeg fokusere på især to sprogfunktioner, den emotive, knyttet til afsenderen, og den konative, som henviser til modtageren. Den sprogfunktion, som oftest vil kendetegne et digt, er den poetiske, idet lyrikken er orienteret mod sig selv, mod meddelelsen og sproget i sig selv. I ”det underste land” er den poetiske funktion naturligvis synlig og i høj grad til stede, men samtidig ser man tendensen til at fokus lægges på en afsender og en modtager. Gennem henvendelsen til modtageren aner man konturerne af en særlig type afsender, som afsnittet kan hjælpe til at tydeliggøre. Samtidig skal analysen af sprogfunktionerne være med til afdække, hvilke greb afsenderen bruger for at komme i kontakt med modtageren.

Ifølge Jakobson er den emotive funktion karakteriseret ved, at den:

...sigter mod direkte udtryk for den talendes holdning til det, han taler om.
Den har en tendens til at fremkalde et indtryk af en vis følelse, hvad enten denne måtte være sand eller blot foregivet (Ibid, s. 44).

Desuden præger en ”ekspressiv farvning” og et ”lydligt mønster” udtrykket, som henviser til såkaldte ”... specielle lydsekvenser eller lyd der ellers er sjældne i sproget” (Ibid).

Ser man ovenstående teoretiske materiale i forhold til ”det underste land”, er det tydeligt, at udbruddet ’o’, udover at blive brugt anaforisk, får en lydlig funktion. Det vil sige, at den giver udtryk for en afsenderholdning. En holdning, der kendetegnes ved at være begejstret eller måske snarere eksalteret. Det peger på en afsender, der har behov for at give udtryk for, at han har set det lykkelige folk og gerne vil have flere til at følge dem. På trods af det subjektive i digtet har afsender alligevel placeret sig i en position, hvor han tager brodden af det subjektive, mellem ’de’ og ’i’. Han siger jo f.eks. ikke kom med os, men følg dem.

---

⁷ Roman Jakobson præsenterede denne tanke i forbindelse med et foredrag ved Indiana Universitet, april 1958. Et uddrag fra foredraget blev senere udgivet under titlen ”Lingvistik og poetik”, hvorfra jeg har hentet begreberne.

Et andet aspekt, jeg vil trække frem i afklaringen af afsenderen og den emotive funktion, er tankestregen. Sædvanligvis har den to forskellige formål. For det første kan den i nogle tilfælde være med til at angive en pause hos den, der taler, dubitatio, som tidligere nævnt, og for det andet kan den fungere som et affektudbrud, en aposiopese (Sørensen, 1996,s.6). I ”det underste land” ser det ud til, at tankestregen i flere tilfælde fungerer som pauseangivelse frem for brugen af et punktum. Derudover mener jeg, at man kan tale for, at tankestregen flere steder fungerer som aposiopese, f.eks. i strofe to: ”opad vrider jorden sig/ i en spids - / og nedad/udad synker det tunge levende blod/ ...” og ”mænd - /kvinder - / børn - /”. I førstnævnte tilfælde ligger der grammatisk ikke en naturlig pause, men snarere er tankestregen her:

... et brud i tankegangen, som kan forvirre den sproglige kommunikation
– den peger nemlig på taleren frem for sagen(...) Den markerer et brud i sprogets flow, der simulerer et register af uudtrykkelige indre bølgegange og tanke-mæssige spring (Ibid, s. 8).

Placeret som aposiopese er tankestregen således med til at understrege afsenderens følelser, og i ”det underste land” bliver det en udsigelse af, at det underste land er ufattelig og ubeskrivelig i sin storhed og pragt.

Hyberblerne er et tredje punkt jeg vil tage med i beskrivelsen af afsenderens hyldest og entusiasme, hvilket allerede ses i første strofe. Her er der tale om ”stor lykke”, ikke bare lykke, og i strofe to er landet både ’større’ og ’herligere’ end andre lande. I strofe tre er der tale om en ’brændende’ længsel’ og i strofe fire ’straaler’ glæden og fortvivlelsen og elskoven i ’alle’ farver mod jorden (min kursivering). Tankestregen og hyberblerne samarbejder på den led med eksklamationen ’o’ i en accentuering af afsenderens egen sindsbevægelse, og det viser at for at beskrive det uudsigelige, er man nødt til at benytte storladne udtryk, og når det ikke kan lade sig gøre så blot ved en tankestreg. Hele udsigelsen bærer derved præg af stor kompleksitet⁸

For den modtagerorienterede, konative funktion, gælder at den: ”... finder sit reneste grammatiske udtryk i vokativ og imperativ,...” (Jakobson, s.44). I forhold til ”det underste land” er det særligt førstnævnte, der gør sig gældende f.eks. i strofe et: ”overalt kan *i* se dem/..”, strofe fire: ”...*i* skulde gaa.../o *i* skulde se.../” og strofe fem: ”overalt kan *i* se dem/...”. Der ligger således en direkte henvendelse til en modtager, som dog ikke er nærmere defineret. Sandsynlig-

---

⁸ Samtidig kan man tale for at det surrealistiske indhold kommer til syne i en ekspressionistisk modus. For den gælder at: ”... gengive deres subjektive sindstilstand. Kunstnerens stemningsmæssige udtryk er det, der manifesterer sig i kunstværket, ofte som voldsomme forvrængninger der spejler en indre eksplosiv tilstand af angst, kaos og op-rør”(Gads litteraturreksikon).

vis er tiltalen rettet mod de, der er født oppe under himlen, da de jo mangler lykken, og som indeholder et kim, der kan vokse og udvikle sig.

For en ordens skyld vil jeg nævne, at mange af de nævnte hyperbler ud over at pege på afsenderen også er med til at sætte fokus på modtageren, fordi de i udpræget grad direkte prøver at reklamere for det underste land. Denne orientering mod en eksplicit modtager i digtet vil jeg i det følgende afdække yderligere ved hjælp af en afklaring af argumentationsteknikken i ”det underste land”.

Jeg er ikke tidligere stødt på en argumentationsanalyse af digtet, men på baggrund af afsenderens tendens til at ophøje det underste land og fremskrive det til en sandhed og et virkeligt sted, mener jeg at en klarlægning af de argumenterende elementer kan hjælpe til at fremvise, hvordan og hvorvidt afsender lykkes i sit projekt.

3.6. Argumentation

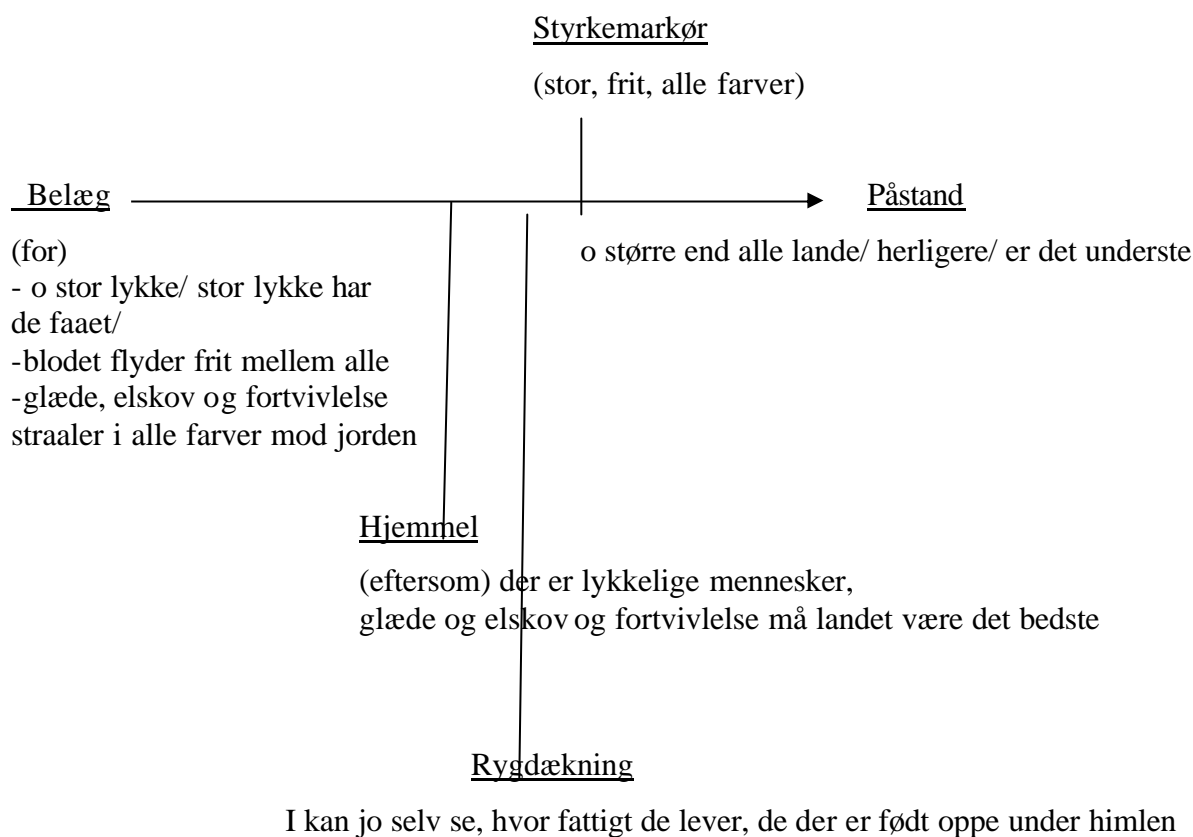
Som tidligere nævnt blev ”det underste land” publiceret sammen med 1. udgivelse af *linien*, hvorfor den advokerende attitude må ses i forhold til surrealismen og især det revolutionære sigte, der lå i strømmingen. At digtet kan læses, som et udtryk for en tilkendegivelse til netop surrealismen sigter mod en særlig hensigt til at få modtageren til at slippe kontrol og tage drifterne og det ubevidste alvorligt.

Man må tage i betragtning, at surrealismen mødte meget modstand i samtiden, netop for sit revolutionære sigte og for sit kontroversielle kunstneriske udtryk, uagtet dette har været rent billedligt eller litterært. Dette præger henvendelsesformen i digtet. Der er en udpræget højtidelig og følelsesfuld tone i digtet, som kan skyldes et behov for at skulle overbevise eventuelle modstandere af programmet. Dog må man formode, at læsere af *linien* og Munch-Petersens digte til en vis grad allerede var positivt indstillede overfor surrealismen.

Digtets opdeling i en række ’statements’ vedrørende forskellige aspekter i det underste land giver en grundig beskrivelse af hvad, der rører sig i det underste land, hos det folk der er en del af det, og de der ikke er født der. Den tidligere beskrevne polaritet mellem himlen og det underste land og de folk, der tilhører stederne, medvirker til at tydeliggøre budskabet.

Nedenfor vil jeg opstille en oversigt over det overordnede argument og i den forbindelse se på hvilke ytringer, der kan betegnes som henholdsvis påstand, belæg og hjemmel for på den måde at afklare hvilke virkemidler, afsenderen bruger i sin overbevisning. Som teoretisk baggrund

har jeg valgt at bruge definitioner fra *Praktisk argumentation, 2002* af Charlotte Jørgensen og Merete Onsberg, hvorfra citaterne også er.

Den for digtet overordnede påstand konstaterer, at det underste land er større og herligere (end alle andre steder). Det gælder for en påstand af denne type, at man kan spørge til dens gyldighed. Er den sand eller falsk? En konstaterende påstand vil ofte hente sin argumentation i en intellektuel appel hos modtageren, f.eks. et årsags-virkningsforhold, hvilket udtrykkes i hjemlen, der ofte ikke er direkte ekspliciteret, men i stedet ligger implicit i ytringen. I forhold til det ”underste land” ser vi en lignende tendens. Belægget bliver årsag for den virkning, der udtrykkes i påstanden eller endda omvendt. Årsagen, det herlige underste land, giver lykkelige mennesker. Eftersom der er lykkelige mennesker, glæde og elskov, må det underste land være det bedste af alle, hvilket i forhold til påstanden specifikt udtrykker den implicite hjemmel. Samtidig bygger argumentationen på en autoritetstro, hvor modtageren må have tiltro til afsenders motiver. Afsender må overbevise denne om, at påstanden er rigtig, hvorfor den intellektuelle appel har stor betydning. Det er lettere på længere sigt at overbevise ved at vise logiske sammenhænge, men heri ligger dog en vigtig pointe i forhold til digtet. Påstanden fremskrives som sandhed af afsen-

der, men bygger reelt på subjektive holdninger. Afsender giver indtryk af, at det er sande gyldigheder funderet på fakta. Belæggene er dog emotionelt orienteret og i højere grad et personligt udtryk for afsenders egne holdninger og tilkendegivelser, i dette tilfælde Gustaf Munch-Petersens og surrealismens bearbejdning af Freuds teorier om det ubevidste.

Derudover kan man tale for, at der ligger en motivationsfaktor i argumentationen. De fleste mennesker ønsker at opholde sig et sted, hvor de føler lykke og frihed. Afsender sætter tingene på spidsen ved at lægge en rygdækning ind, som peger på de livfattige forhold, der eksisterer oppe under himlen. Ved at pege på den polære fordeling af det positive og negative forsøger afsender at få modtager til at indse, at der ikke er et valg. Afsender har defineret den nye verden for modtageren. Der er kun det underste land. Der er således tale om, at afsender benytter sig af en lukket cirkelslutning, hvor påstand og belæg kan bytte plads, mens hjemlen forbliver den samme. En modargumentation er næsten umulig, da afsender indsætter en utilbageviselig logik, hvilket ses i rygdækningen: 'I kan jo selv se, hvor fattigt de lever, de der er født oppe under himlen'.

For en autoritativ og motiverende hjemmel gælder, at den har en emotionel appel, hvilket siger noget om den overordnede tone, der er i hele teksten (Ibid s.62). I relation til "det underste land" er det relevant at fremhæve appelformen patos, som er karakteriseret ved, at man appellerer: "...til spontane følelser - de mere affektprægede følelser og stemninger i nuet" (Ibid,s.64). Stilen medfører en brug af et værdiladet ordvalg, og at afsenderen kan risikere at møde kraftig modstand hos tilhøreren afhængigt af, hvilken kontekst og forum vedkommende optræder i.

Som jeg nævnte tidligere spiller faktuelle oplysninger og en intellektuel appel en rolle i argumentationen. Derfor spiller logos som appelform en betydelig rolle. Kendetegnet er en anmodning om en: "...rationel stillingtagen hos modtager.." og afsender "...koncentrerer sig om en saglig bevisførelse" (Ibid, s.62). Den polære opstilling i "det underste land" kommer til at indgå i en argumentation, der fremstilles som logos, men egentlig er patos.

Således giver argumentationen indtryk af, at være båret af faktuelle oplysninger og konstateringer, men belæggene er for emotionelt orienterede, og de peger for meget på afsenders egne subjektive holdninger. Derved fremstår hele argumentationen utroværdig, medmindre modtageren allerede har accepteret det for pålydende.

I forlængelse af argumentationens handlingsappel til modtageren vil jeg i det følgende se visse dele af digtet som et udtryk for performativ sprogbrug. Dertil vil jeg inddrage J. L. Austins talehandlingsteori.

3.7. Den performative sprogbrug

Indledningsvis vil jeg citere Torben Brostrøm fra hans introduktion til Gustaf Munch-Petersens samlede skrifter, hvor han pointerer følgende:

Poesien er et middel til påvirkning af verden, hævder Rimbaud, den vil forandre verden. Poesi er handling, ikke skildring deraf. Disse definitioner passer for første gang i dansk poesi for alvor på Gustaf Munch-Petersens digte (Brostrøm, 1967, s. XXIII).

Ifølge Austin og hans performative begreb udføres en handling ved selve ytringen. Talehandlingen består af tre niveauer, et lokutionært, det at udtale en semantisk og syntaktisk korrekt sætning, et illokutionært, hvor de eksplicite performative verber er placeret, og til sidst det perlokutionært niveau, der er den effekt, ytringen har på modtageren. Austin skelnede i første omgang mellem konstative og performative ytringer, hvor førstnævnte kan dømmes falske eller sande og sidstnævnte kan påvises vha et 'hermed', f.eks. jeg døber (hermed) dette skib. Det er ikke en beskrivelse af en handling, men selve ytringen er handlingen. Han gik siden fra opdelingen for i stedet at tale om, at al sprogbrug er performativt, idet der ligger en handling indlejret i ytringen. Han differentierede i stedet mellem eksplicite performativer og performativer. I førstnævnte kategoriserede han forskellige typer af verber – eksempelvis verdiktiver, f.eks. erklære eller vurdere og eksercitiver, f.eks. beordre.

I påstanden ”o større end alle lande/ herligere/ er det underste-!...”, (end alle andre steder), ligger der på et illokutionært niveau en performativ ytring, idet afsender erklærer tilstedeværelsen af et sted. Afsender søger at skabe en bevidsthed hos modtageren om, at det underste land faktisk findes, og vedkommende genererer således i selve ytringen en sammenhæng mellem sproget og virkeligheden. Afsender skaber, det han siger, han skaber! Der bygges videre på påstanden ved at opfordre menneskene til at gå til det underste land (se bilag 7).

I forhold til ”men o/ i skulde gaa til det underste land-!” betyder det, at der på et illokutionært niveau ligger følgende performative ytring: jeg beder/opfordrer/bønfalder/beordrer jer til at gå til det underste land. Dog kan det være svært at afgøre, om 'skulde' indikerer en tvang, en bøn eller en opfordring. Verbet er med til at forvirre lidt, fordi modus er optativ, et fremtidigt ønske er indlejret heri, men også et skjult imperativ. Følgen af en så udtalt performativ sprogbrug som tilfældet i ”det underste land” peger direkte tilbage på afsenderen, der fremstår som prædi-

kant. Hvorvidt der er tale om en vellykket talehandling afhænger af, om modtageren opfatter afsender som den rette til at udsige det talte. Bliver han/hun accepteret som prædikant?

Jeg har på et tidligere tidspunkt været inde på, at afsender taler for en paradistilstand i det underste land. Jeg mener dog også, at man kan tale for, at digtet på et generelt plan fremskriver og etablerer en opfattelse af Freud og hele surrealismen som sandheder. Her sandheder om den menneskelige psyke. En af de interessante konstellationer er etableringen af det underste land som et reelt sted, som vi kan begive os hen imod, og hvor vi kan søge frelsen. Ved at skabe en sådan stedsangivelse er det lettere at 'sælge budskabet'. Trækker man talehandlingsperspektivet ud i en større sammenhæng, vil det være interessant at se på, hvordan sandheder skabes på et større plan.

4. Perspektivering til Foucaults diskursbegreb

Surrealismen brugte Freuds teorier om det ubevidste til at opstille sandheder, om hvordan mennesket skulle leve sit liv for at blive mest lykkelig og fri. Denne opstilling benyttede de i et eget formål til at argumentere for en egentlig revolution på et samfundsorienteret plan. Da Freud i slutningen af det 19. årh. påbegyndte kortlægningen af den menneskelige psyke, blev det optakten til en afdækning af et indre sjæleligt liv, som senere i det 20. århundrede skulle få en stor betydning. Den effekt hans arbejder havde, skal muligvis ses i sammenhæng med dette århundredes store social-politiske omvæltninger. Her tænker jeg bl.a. på 1. Verdenskrig og en generel usikkerhed for datidens mennesker. Når de ydre rammer bliver for voldsomme, kommer der ofte en søgning indadtil. Jævnfør nationalromantikken, som manifesterede sig efter en periode med omvæltninger i det socialpolitiske⁹ og fokus på ydre perspektiver, og hvor man videreførte det indre perspektiv fra den tidlige universalromantik. Følgende opstod i det 20. årh samme tendens til at afdække menneskets indre, og her var Freuds teorier om det ubevidste relevante at søge inspiration i. Man kan derfor tale for, at der var en modtagelighed, hvilket øgede den indflydelse, Freud havde på f.eks. surrealismen.

Surrealisterne selekterede bevidst i Freuds teori og valgte det frem, de fandt brugbart. Som nævnt havde de en anden indgangsvinkel til netop det ubevidste og placerede sig i opposition til Freud på dette punkt. På trods af dette var de i høj grad medvirkende til at videreformidle psykoanalytikerens teorier i en kunstnerisk sammenhæng. Alt i alt kan man dog sige, at Freud placere-

---

⁹ Jeg tænker i denne forbindelse på tabet af den danske flåde til englænderne (1807), statsbankerotten (1813) og tabet af Norge (1814).

de sig som faderen til den moderne psykologi og fremstod derved også som den, der havde fundet frem til sandheden om den menneskelige psyke.

Denne sandhed var ikke noget, surrealisterne søgte at pådutte mennesker ved direkte magt. Snarere må man formode, at det skete ved konsensus, hvilket betød, at de individer, der indoptog deres og Freuds udsagn om den menneskelige psyke, fandt et genkendelsesobjekt i det og kunne se en vis logik i den måde, på hvordan psyken blev afbildet. Der er således snarere tale om en formidling af magt gennem samfundet ved accept frem for en decideret fysisk magtanvendelse.

Michel Foucault er en af de poststrukturalister, som har beskæftiget sig en del med, hvordan normer og viden sætter sig igennem i et samfund, og hvorledes disse bliver betydningsbærende for den måde, vi opfatter vores samfund og omverden på. Han beskriver bl.a. begrebet magt, og hvordan dette fænomen sætter sig igennem i en relationel sammenhæng. Magt skal i denne kontekst forstås, som den påvirkning videnskaberne, herunder de humanistiske, udøver på modtagerne. Ifølge Foucault bliver disse undertrykkende, da de fabrikere normer og standarder på baggrund af tilsyneladende fakta (Bertens, 2001, s.148).

Et omdrejningspunkt i forbindelse med Foucault og hans magtbegreb er hans diskursbegreb, som er det medium, magt fungerer igennem. I en given diskurs, eksempelvis en psykologisk, vil de involverede hævde, at udsigelserne er viden. Frem for egentlig viden bygger det måske i stedet på påstande, som fremskrives som værende fakta. Foucault påpegede, at vi som mennesker bliver overtalt af en specifik diskurs og accepterer dens indhold for det første pga en iscenesættelse af faktaviden, hvilket medfører en besiddelse af magt hos de, der er internt i diskursen. Viden er magt, som man siger. For det andet fordi denne diskurs får os til at indse sammenhænge, bringer os glæde eller måske får os til at føle os som en del af et fællesskab (Ibid, s.153). Man kan derfor antage, at Freud og især surrealisternes inddragelse af det vitalistiske, som Munch-Petersen indskrev i sit digt, formet i tæt kontakt med nærhed til fantasi og drifter, indskriver sig i en diskursiv formation, Foucaults betegnelse. Derved videregives denne viden og fremstår som sandheden. De fleste mennesker ønsker, og gjorde det formodentlig også i datiden, at leve et helt og ægte liv i sameksistens med deres følelsesliv.

Freud er siden hen blevet kritiseret bl.a. for sine rigide opstillinger. Andre psykologer og -analytikere brød med hans teorier for at formulere deres egne, f.eks. C.G. Jung, der var uenig med Freud mht det ubevidste, og Lacan der havde en anden inddeling af barnets udvikling (Gregersen og Køppe, s.193-194). Således kan man se, at sandheden om den menneskelige psyke hele tiden har flyttet sig. Der kommer hele tiden nye folk til, som fortolker psykiske symptomer

forskelligt. Derfor mener jeg også, at man kan tale for, at surrealisterne opstiller en diskurs, hvor igennem, de forsøger at fremskrive en veritabilitet om den menneskelige psyke.

5. Sammenfatning

Jeg har i mit projekt valgt at koncentrere mig om et snævert perspektiv ved ”det underste land” og gennem analysen stået på forskellige udsigtpunkter for at se på, hvordan de tekstuelle virkemidler lader et surrealistisk og revolutionært formål komme til syne. I den tekstanalytiske undersøgelse viste en kategorisering af verberne, at de var medvirkende til både at skabe dynamik og stilstand. Førstnævnte knyttet til de positive elementer og sidstnævnte som regel til det, der skulle fremstå som negativt. Billedsprogsanalysen med de sammenflettede paradigmer fremviste, at meget af den symbolbrug digtet fremskriver, pegede tilbage på den symbolik, man fandt i surrealismen, f.eks. blodet for liv, og det underste land for underbevidstheden. Strukturen formede sig som poler, der kunne opsættes i binære oppositioner, hvilket lagde op til en etablering af et nyt verdensbillede, hvor nede er positivt og oppe er negativt.

Dette modsætningsforhold bruger den selviscenesættende, emotionelle og appellerende afsender til at argumentere for, at det underste land er det eneste alternativ i en menneskelig frigørelse. Argumentationsanalysen viste desuden, at det, der benævnes som logiske faktuelle oplysninger i realiteten, er afsenders egne subjektive holdninger. Påstanden lagde op til en afklaring af den etablering af det underste land som paradys. I afsnittet om sproghandlinger skabte afsenderen, prædikanten, tilstedeværelsen af landet. Han erklærede, at det var der. Hvorvidt talehandlingen lykkedes vil til dels afhænge af, om afsender er den rigtige til at udsige denne erklæring.

Derfra bevægede jeg mig ud i en større kontekst for at se på hvordan sandheder, viden og magt generelt etableres i vores verden. Michel Foucaults teorier brugte jeg til at påvise, hvordan vi som mennesker lader os overtale til at opfatte noget som sandt og faktisk. Således kunne man også se, at sandheden i forhold til surrealismen og freudianismen er et flydende begreb. Man skaber de sandheder, der passer bedst i en given sammenhæng og diskurs.

Samlet kan man sige, at det revolutionære i ”det underste land” fremkommer gennem brugen af en tydelig afsender, der argumenterer for handling, og som specifikt argumenterer for brug af materiale, kendt i både psykoanalysen og surrealismen. Dette forenes med en følelsesladet poetisk formsprogbrug. Derfor bliver ”det underste land” også et programdigt for surrealismen. Afsender skriver videre på den sandhed som Freud og surrealistene skabte omkring den menneskelige psyke.

6. Litteraturliste

Primærlitteratur

Munch-Pedersen, Gustaf: ”det underste land” i *1000 danske digte*, Bredsdorff, Thomas og Mai, Anne-marie Mai (red), Rosinante 20012.udgave, 1.oplag, 2001

Sekundærlitteratur

Austin, J. L. : *Ord der virker*, kbh 1997 (How to do things with words, (1965))

Bertens, Hans: *Literary Theory. The Basics*, Routledge, London, 2001, s.147-157

Breton, André: *De surrealistiske manifeste*, på dansk ved Finn Hermann, Gyldendals uglebøger, 1972

Brostrøm, Thomas: ”Introduktion” i *Gustaf Munch-Petersen. Samlede skrifter 1*, Borgens Forlag, 1967, 2. oplag, s. v-xxxv,

Christensen, Torben: *Surrealismen*, Forlaget Søren Fogtdal, A/S Kbh, 1999

Martine Cardel Gertsen: *Gustafs ansigter- selvfremstilling Gustaf Munch-Petersens forfatter-skab*, Makadam Förlag Göteborg og Stockholm, udgivet i samarbejde med Centrum för Danmarksstudier ved Lunds universitet, ph.d. afhandling, 2003

Gregersen, Frans og Køppe, Simo (red): *Idehistorie. Ideer og strømninger i det 20.århundrede Bind 1 og 2*, Forlaget Amanda, 1994

Hansen, Kenneth Reinecke: ”Sprogprofil af Odense-sektionen”, i: *funktionel Journalistik – funktionelle analyser af Fyens Stiftstidendes Odense-sektion*. Upubl. Specialafhandling. Syddansk Universitet 1999

Hellspång, Lennart og Ledin, Per: *Vägar genom texten. Handbok i brukstextanalys*, Studentlitteratur, Lund, 1997

Jakobson, Roman: *Lingvistik og poetik*, Uddrag af foredrag ved Indiana University, 1958

Jørgensen, Charlotte og Onsberg, Merete: *Praktisk argumentation*, Ingeniøren A/S, 1999, 2.udgave, 3.oplag, 2002

Lakoff,George & Mark: *Metaphors we live by*. The University of Chicago Press 1980, pp. 3-40

Levy, Jette Lundbo m.fl.: ”Programmer og poetikker” i Levy, Jette Lundbo: ”*Litteraturhistorier. Perspektiver på dansk teksthistorie 1700-1970*, 1994-Danmarks Radio Forlaget

Levy, Jette Lundbo: ”Tingfinder og shaman – om Gustaf Munch-Petersens *det underste land* som surrealistisk kunstværk” i Ljungberg, Henrik og Svendsen, Erik (red): *Ud af det moderne – den kritiske tanke anno 2000* , Forlaget Spring Hellerup, 2000

Linien 1934-1939 udgivet af Esbjerg Kunsforening 1984

Møller, Lars Kærulf: *Gustaf Munch-Petersen*, udgivet i forbindelse med udstilling på Bornholm og Silkeborg Kunstmuseum, 2000

Nexø, Tue Andersen: "Gustaf Munch-Petersen" i Mai, Anne-Marie (red): *Danske digtere i det 20.århundrede Bind 1. Fra Henrik Pontoppidan til Karen Blixen*, Gads Forlag, Kbh 2002, 4.udgave, 1.oplag

Rösing, Lilian Munk: "Psykoanalyse" i Fibiger, Johannes m.fl.: *Litteraturens tilgange metodiske angrebsvinkler*, Gads Forlag 2003 Kbh, 1.udgave, 2.oplag

Schmidt-Madsen, Marianne: *Surrealister i dansk og svensk 30'er – lyrik, speciale*, Det kongelige bibliotek, Amager, Njals gade 80, 2300 Kbh S, nr 321-1917-4, 1984

Sørensen, Peer E.: "Tankestregens retorik" i *Dansk Noter* nr. 4, 1996. Dansk lærerforening/FFS s. 5-17

www.e-epoke.dk/epoker_3asp